

Јован Дучић

СПОМЕНИК ВОЈИСЛАВУ

Београдске госпођице подижу споменик пјеснику Војиславу... Зар то не звучи као једна од најљепших пјесама из Војислава? Зар то није за једног пјесника више него једна обична књижевничка сатисфакција, јер међу пјесницима жена никада нисте могли видјети инфериорне писце. Жене воле Бајрона, Ламартина, Мисеа, Хајнеа. Жене имају за љепоту једно чуло више него ми, приступачнију душу, тања осјећања. Оне нијесу никада вољеле Виктора Ига, а Ламартин, кад је био најогорченије нападан, одговорио је са негативном гордошћу: „Моје ће пјесме живјети док је год на свијету младих људи и жена.” Војислав би то могао рећи за се, јер он има све, или можда мало мање него све, да буде њихов пјесник. Он им је ближи него ико други у нас – онај Војислав из *Елегија*, гдје је чисти Ламартин. Жене које воле музику и парфим, које се ките свилом и цвијећем, које три четвртине живота мисле само о Љепоти, зар могу у нас наћи пјесника у кога је више тога елемента чисте, незаинтересоване Љепоте него у Војислава. Оне су га нашле интуицијом која је често јача и поузданија него наша анализа.

Војислав није био такозвани народни пјесник. То му се рачуна као мана, што је, уосталом, само једна особина. Он није, као Антеј, налазио хране и снаге само на домаћем тлу: његову је душу заранао чарала она Љепота која је без отаџбине. Он је пјевао све друкчије па и све друго него наши дотадањи пјесници. Он је пјевао далеке обале које никада видио није, али које је волио – а волио их је зато јер су лијепе. Он у својим пјесмама пјева љубав којом можда није никада љубио, али која га је заносила – јер је била лијепа. Он је слушао шум Гангеса кога није никада чуо – као што је Леконт де Лил пјевао скоро цијелог живота орлове по Кордиљерима, снове јагуара, стада слонова, јата тица по незнатим и невиђеним мочварама Новог Свијета. Пјесничко је срце скиталица као и његова мисао. Војислав је волио Љепоту изнад свега и она је била цигла његова инспирација. Он је пјевао оно што је снијевао, а не оно што је доживља-

вао. Зар то уосталом смета да пјесма буде мање искрена? Јер, најзад, зар оно што снивамо, зар то не проживљујемо? Зар сан није доживљај?

Што Војислављеву књигу нарочито одликује, то је што је свака стварчица у њој, као какав златарски посао, дорађена скрупулозном пажњом, пажњом коју бисмо могли назвати савјесним поштењем једнога умјетника. У наших најбољих пјесника наићи ћете често и већином на недорађене ствари. У једној пјесми наићи ћете овдје слику, ондје лијеп стих, да вам одмах друга строфа, или слика, или стих, пониште сав утисак својом често пута очајно рђавом фактуром. Нико у овоме није згоднији примјер од самог Ђуре Јакшића. У Војислава тога нема ни у најслабијим стварима; а има, напротив, ствари којима би било безбожно одузети и једну запету. У томе нико није умιο отићи даље од њега. Французи би рекли: нико није имао љепша уста него он. Иако Војислав није успио да буде наш највећи пјесник, он је, извјесно, наш најљепши пјесник. Његови *Дарови неба и Пјесник*, и још неке ствари које још нису у његовој књизи, представиле би нас странцима ако не тачније а оно, без сумње, љепше него и једна друга књига – представиле би нас као једно интелигентно племе, отмено, и које има неколико вијекова цивилизације, које живи друштвеним животом великих градова, и које је случајно на Оријенту. Ламартин да је доживио и читао те ствари, чудило би се можда што нас је прије неких осамдесет година, на повратку са Истока, назвао варварима, толико у тијем пјесмама има отменог и француског лијепог, Војислав није видио Запад, велики и умни Запад, али га је осјећао. Открио га је себи не знањем и видом, него срцем и унутарњим очима, открио га је себи случајно, као они средњовјековни откривачи што су проналазили случајно читаве свјетове по океанима, о којима су само слутили. Он је био чист Западњак, што није, по моме мишљењу, мала врлина. Сасвим противно своме оцу-пјеснику и онима који по његовом примјеру пјевају данас у нас полусрпским и полутурским језиком (не знам зашто), и што се у нас многима веома свиђа (што још мање знам зашто), Војислав није имао тога османлијског севдаха који је остао у нашем темпераменту и језику као траг једне немиле и антипатичне прошлости – и који је српском племену много већма стран него макар шта западњачко: јер у цијелој својој прошлости српско је племе гледало према Западу или, најзад, према једном Истоку који није онај у коме је тај севдах рођен. Војислављев је Исток био више будистички и брамански него мухамедански.

Војислав није имао осјећаја, није имао имагинације и није имао идеја. Шта то мари па да се ипак буде изврстан пјесник? Свега тога није имао ни Теофил Готје, ни многи други већи од Војислава. Осим свега тога троје, у лирици остаје још много нешто по чему један пјесник може

бити одличан пјесник. Али ако хоћете да видите како је умιο Војислав и да лијепо мисли и осјећа и имагинира, то тражите у његовој Форми: ту је и његова идеја, и његов осјећај, и његова жена имагинација. Јер све оно што нам је Војислав дао новог у Форми, то је његово, он лично није имао гдје да то научи, и он је све то измислио. То је била једна необично деликатна душа и изванредно пријемљива за нијансе, финесе. Нико у нас није осјећао шта је то Форма колико он, и нико није знао, као он, колико је она свемоћна. Војислав често није у својој пјесми казао ништа. Али једно ништа кад се лијепо каже, онда то постаје једно Лијепо! Исто су тако ријетки и духовити они који лијепо говоре као и они што лијепо мисле; можда чак ових других има много више. Материја је свагда материја, нијема, мртва, несамостална, ограничена. Она не достаје сама себи. Форма у пјесми може да често замијени све друго, а садржина често може да буде све друго само не поезија. Све је до тога како се нешто рече. Ријеч је често оно библијско Слово које наређује да буде свијет из ништа, и да се роди свјетлост. Прави пјесник-ариста може да рече: дајте ми парче мокре земље па да вам дадем Венуса! Војислав је то могао да учини више него једанпут.

Лирска је поезија отишла, истина, данас много даље од саме Форме. За потоњих дваестину година ушли су у поезију страних народа нови елементи и нови смисао. То је поезија симболиста и декадентата која је открила више него нове облике: нова осјећања. Прије њих изгледало је да је Форма потоња ријеч у умјетности, јер Форма бјеше, у Француза нарочито, дошла потоња, и бјеше достигла до врхунца тек са такозваним Парнасом, као да савршенство Форме значи период зрелости у једној литератури. Али одмах затијем долази поезија симболиста, много симпатичнија и много интелектуалнија. И као што је лирска поезија добила са досадањим школама свој рјечник и своје облике, као што је, нарочито са парнализмом, добили љепоту слике, тако је са декадентима добила љепоту музике и слободе осјећаја, а са симболистима добила је своју филозофију, лијепу филозофију *символа*, чисту филозофију пјесништва. Поезија прије данашње претходила је природно овој данашњој. Да поезија парнасоваца није префинила нерве и образовала опажања, истанчала наша чула, ко зна да ли би било у нама могућности за ону танану поезију символа, за ону, тако рећи, метафизику осјећања која данас улази срећом у стиховану књижевност. Јер без минуциозне савршености у Форми до које се до данас дошло, не би за симболисте било потпуног израза; а осим тога је сликовита поезија романтичара и парнасоваца образовала ону визуелу која је у симболиста неопходна јер је основна. Зато је поезија Форме морала да претходи поезији Идеје која са Метерлинком

и друговима у Француској, а Демелом, Хофмансталом и Георгом у Њемачкој постаје једина поезија свога времена. – Војислав њен долазак није слутио, јер је он био чист натуралистички пјесник Парнасовац, који је ствари гледао својим физичким оком, и који није имао много унутарњег живота у додиру са стварима; он је био само пјесник Форме, као што је била и на страни цијела поезија његовог времена. Задржавајући се само на ономе што је видљиво, чулно, он је остао пјесник облика и учитељ Форме; он је показао боље него ико колико је у стању наш лијепи српски језик, и колико има еластичности, пластике, музике и боје у нашим ријечима. Наша данашња поезија, прежививши епоху школе, ваља да у данас савршену Форму унесе мисаоност и осјећајност модерне поезије, чиме ће нарочито обиљежити своју индивидуалност и отићи даље од онога докле се дошло.

Но тај смисао за Форму који је Војислав унио први не само у нашу поезију него уопће у нашу књижевност, то је његово дјело које вриједи можда више него његова књига. Дуго ће многи наш артиста носити срећан утјецај овога ванреднога писца. Војислав се са тијем смислом јавио у једно пресудно и блиједо доба. Он је то учинио у доба када је још увијек скоро опћи укусу за декламацијом. У наших старијих пјесника видјећете да се и данас воли и хвали оно што је декламаторско и реторично, а то је зло учинило да је у нашу поезију ушло много тога. У наших најбољих пјесника видимо најљепше странице унакажене декламаторском емфазом. Дуго се година у нас декламује у животу и политици, па се декламовало и у поезији. Нико тиме није заражен мање од Војислава. Јак умјетнички инстинкат водио га је сигурно кроз његов скроман али свијетао свијет мисли, сигурно као што инстинкат води ластавице преко незнатих мора и земаља не дајући да се побуне у лету. Али тај његов смисао остао је само при њему. Право је чудо да Војислав није више утицао у својој епоси која је била доста жива. Наши приповједачи, на примјер, нијесу поднијели никакав утјецај од Војислава, као што је природно требало да буде. Јер као што литература утјече на литературу, ткао у једној књижевности утјече жанр на жанр: натурализам у Француској инспирисао је сродну поезију Парнаса, као поезији прије њега сродан роман а то исто чини у сликарству. Тако се нова поезија симболиста и декадената инспирише унакрсно са сликарством Пивиса де Шована и скулптуром Роденовом. Кад се у нас јавио Војислав, сеоска је новела била скоро једини књижевни жанр. Добри писци сеоске приче бјеху везали укусу читаве једне генерације за уски живот примитивне сеоске гомиле. Војислав улази са својим укусом за *град*, с једне стране, а с друге стране са својим смислом за лијеп *израз*. У нашој причи није се опазио ни тај смисао за град ни тај смисао за лијеп израз. Осим најмањег изузетка, нико у нас не

пише рђавијим и малокрвнијим стилем од наших приповједача. Исти убог ријечник, исти безбојан атрибут, иста плебејска фраза као и прије. Војислављев укус за Форму више је занио наше читаоце него наше писце.

У нас стоји још као недирнуто питање колико је Војислав поднио утјецаја својих узора, који су били искључиво Руси. И мене је то питање интересовало веома непосредно. Војислав је тај утјецај поднио, очевидно, јер само рђави писци не подносе утјецај. У сваком писцу има двоје: оно што је урођено и оно што је научено. Оно што је Војислав научио, научио је од руских пјесника који су одлични пјесници али недовољни учитељи, нарочито у поређењу са Французима. Војислав је, изгледа ми, највише познавао Пушкина, и ако је имао учитеља уопће, то је био Пушкин. Као Љермонтов, тако и Војислав има читавих стихова из Пушкина: тако *Усамљени гробови* почињу дословце са два Пушкинова стиха. Има и неколико сижеја, и овдје-ондје по која реминисценција. Но то је све. То је оно што понесе сваки пјесник из своје школе, и Војиславу то није сметало да своју индивидуалност изрази потпуно јасно и потпуно независно од својих угледа. Његов је *domain d'esprit* потпуно различан од Пушкина и Руса уопће, у чему је одлучивао Војислављев темпераменат. Треба знати да Руси још до данас нијесу имали чистог представника оне имперсоналне и парнасовачке поезије коју је у нас унио Војислав. Ако Војислав икоме сличи, то је нарочито француским парнасовцима – за које можда није никада ни знао. Ко би рекао да Војислав није учио шта је то *Лијено* из Готјеове и де Лилове школе! Он има све велике врлине парнасизма и, на жалост, све његове мане.

Највише ће зачудити читаоца кад рекнемо да је Војислав био велики импровизаторски таленат. Право је чудо како је Војислав писао своје пјесме, и ја не бих знао ниједан сличан примјер међу страним писцима. Позната је ствар како су напорно писали своје стихове Шилер, или де Лил, и колико је Иго исправљао, и како то чини Толстој са својом прозом. Хајне је у томе легендаран: веле да неки њемачки библиографски музеј има његов рукопис у коме се види да је 52 пута преиначио своју пјесму *Ich weiss nicht was soll das bedeuten* док је изашла онаква какву је данас читамо у његовој књизи. Ко би међутим рекао да је Војислав своју *Посланицу пријатељу* написао импровизаторски и на каванском столу. Просто је фабулозно шта о томе причају неки његови пријатељи и одлични књижевни другови из Београда, што доказује једном више колико је огромно много талента лежало у воме младом писцу који није доживео да га манифестује, на велику жалост за нашу још увијек одвећ мало писмену књижевност.

Веома је симпатично видјети да београдске госпођице дају прве иницијативе култур овог лијепог пјесничког талента који је у нас био први апостол лијепе религије Форме. Наша ће радост бити двострука ако оне дадну и иницијативу да се изда приликом откривања споменика и цјелокупна Војислављева књига – та лијепа књига која ће носити стално печат независне Љепоте, независне од времена и околине, који су пролазни, Љепоте која је ведро, лака, *онћа*; оне Љепоте која је свагда млада и лијепа: сличан каквој статуи Венуса коју нађу под земљом с осмејком, са оним истим осмејком којим се засмијала некада прије хиљадама година.